

și aceeași tradiție: cea păstrată la Tismana. Deosebiri de amănunte, caracterul totdeauna vag al acestora și, mai ales, variațiile lor de la o înregistrare la alta, toate acestea par a indica nu un izvor scris, ci o tradiție orală.

Transformările în timp ale legendei ne sînt ilustrate de soarta episodului cu privire la dispariția din mănăstirea Tismana a moaștelor lui Nicodim.

Paul de Alep ne povestește că moaștele fuseseră ascunse de către călugării de la Tismana, de teama ungarilor, adăugînd și explicația naivă că aceștia din urmă ar fi voit să le fure, dat fiind că aveau o deosebire venerației pentru Nicodim. Ceea ce înregistra, în această formă curioasă, arhidiaconul arab nu era decît amintirea, deformată, a cumplitei prădăciuni ce însoțise năvălirea în Țara Românească, în plină iarnă 1610—1611, a oștilor principelui Transilvaniei Gabriel Bathori, prădăciune de pe urma căreia avuseseră de suferit din greu, alături de întreaga țară, și mănăstirile muntene¹.

Cu mai bine de un veac după aceea, autorul sau autorii *Pomenirii* înregistrau o cu totul altă explicație: « un domn al țării aceștia » ar fi intenționat să ia din mănăstire moaștele, pentru a le duce la București; drept care, în urma poruncii pe care o dăduse însuși Nicodim, apărîndu-i în vis egiptului mănăstirii, moaștele, cu excepția unui singur deget, fuseseră ascunse. Cam cinci decenii mai tîrziu, Ștefan Ieromonahul « identifica » (pentru a folosi un termen modern) pe domnul anonim al Țării Românești de care amintește *Pomenirea*, cu Basarab cel Tânăr (noiembrie 1477 — septembrie 1481; noiembrie 1481—martie 1482), căruia — pe temeiul unor izvoare necunoscute nouă, aflate poate în Bistrița Craioveștilor — îi restabăla, cu o remarcabilă exactitate, și genealogia².

Exemplul de mai sus, ca și altele³, ne arată că și legenda lui Nicodim, păstrată oral în mănăstirea Tismana, a suferit — chiar în scurtul răstimp în care-i putem urmări soarta pe temeiul izvoarelor — transformările obișnuite pentru orice tradiție orală. *Sărăcirii ei treptate de elementele originare, istorice exacte, i-a corespuns o îmbogățire cu elemente parazitare: anecdote cu caracter folcloric, legende pioase și fantezii etiologice.* La prima vedere ar părea că, cel puțin acestea din urmă, nu-și fac apariția, în cazul de față, decît tîrziu, numai o dată cu încercarea lui Ștefan Ieromonahul de a da un caracter istoric biografiei legendare a lui Nicodim. Că totuși o asemenea părere ar fi cu totul greșită, ne-o poate dovedi o scurtă cercetare a amănuntelor pe care ni le oferă cea mai veche dintre înregistrările tradiției, relatarea lui Paul de Alep.

Cele mai multe dintre detaliile pe care le prezintă povestirea arhidiaconului arab nu sînt decît explicații brodate de călugării de la Tismana în legătură cu unele obiecte păstrate acolo și presupuse a fi aparținut lui Nicodim, sau cu danii permise de ctitorile acestuia, curînd după întemeierea lor. Lipsa de teme istoric a acestor explicații e lesne de observat. Este evident, de pildă, că de o convertire la creștinism (cum crede Paul de Alep) sau chiar numai la ortodoxie (cum ne spune Ștefan Ieromonahul) a regelui Ungariei, datorită minunilor lui Nicodim, nu poate fi vorba și că ne aflăm în fața unei explicații anacronice, naive și pioase a unor presupuse daruri pe care le-ar fi primit întemeietorul Tismanei fie de la Sigismund, fie de la predecesorul său Ludovic cel Mare. Într-adevăr, legenda darului de 30 de sate pe care — după cum aflăm în mănăstire arhidiaconul arab — l-ar fi făcut Tismanei un rege (nenumit în text) al Ungariei, nu provine decît dintr-o greșită interpretare a unui pasaj din diploma prin care, la 12 septembrie 1428, Sigismund întărea Vodiței și Tismanei toate posesiunile pe care ele le primiseră de la diverșii donatori sau le cumpăraseră chiar, pînă la această dată⁴: în diplomă este vorba de 32 de sate față de cele 30 amintite de Paul de Alep. Tot dintr-o înțelegere greșită a acestui document s-a născut și legenda orașului pe care l-ar fi dăruit același mănăstiri cneazul Lazăr: în realitate este vorba acolo de tîrgul Kiselevo și de cele cinci sate de dincolo de Dunăre, ce sînt pomenite în document, dar care — cum s-a dovedit pe deplin⁵ — nu fac decît să înlocuiască o altă danie de sate (necunoscute nouă azi), pe care o făcuse într-adevăr cneazul Lazăr, dar de care ctitoriile lui Nicodim nu mai puteau profita, dat fiind că posesiunile ce o constituiau se aflau pe acea vreme, încă de mult, în stăpînirea turcilor. Tot astfel, de vreun

¹ Pentru năvălirea și urmările ei, Matei al Mirelor « Prefața » la *Slujba sf. Grigore Decapoliului* (la N. Iorga, *Manuscripte din bibliotecă străină relative la istoria românilor*, în AAR., a II-a, t. XX (1897—1898), *Memoriile secțiunii istorice*, București, 1898, p. 252—246 = text grec, și 245—246 = trad. rom.), și *Povestire pe scurt, despre neașteptata cădere a lui Șerban Vodă*, Mem. secț. ist. București, 1900, p. 10—11 = text grec și 19—20 = trad. rom., precum și, tot de același, *Ἱστορία τῆν Οὐγγρο-Βλαχίαν τελευθεντων*, în *Tesaurul de monumente istorice pentru România*, vol. I, București, 1862, p. 332—333.

² Ștefan Ieromonahul, *Viața*, f. 78^r—78^v. = p. 67—68. Vezi Petre Ș. Năsturel, *Cetatea București în veacul al XV-lea*, în Muzeul de ist. a orașului București, *Materiale de istorie și muzeografie*, București, 1964, p. 141—157.

³ Ca, de pildă, pierderea amintirii despre originea jumătate grecească a lui Nicodim și înlocuirea ei cu o impresie și improbabilă înrudire cu familia domnitoare sîrbească menționată de Ștefan Ieromonahul. Pentru acestea, însă, vezi, pe larg, mai departe p. 253—254.

⁴ P. P. Panaitescu, *Documente*, nr. 55, p. 154—159; *Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XIV—XV, nr. 76, p. 89—90

⁵ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 150.